

Revoluutiota vai evoluutiota? – ajatuksia tieteellisten kirjastojen tulevaisuudesta

Kimmo Tuominen

Venäjän viimeinen tsaari Nikolai II keskusteli helmikuussa 1917, kaksi viikkoa ennen valankumousta, duuman tuolloisen puheenjohtajan, Mihail Rodzjankon, kanssa. Tsaari ei halunnut uskoa Rodzjankon varoituksia. Kun tämä myöhemmin sähkötti vallankumouksen alkaneen, tsaarin kerrotaan sanoneen: ”Taas se paksukainen minulle kirjoittaa kai-kenlaista roskaa. Sille minä en edes vastaa.”

Ennustaminen on kimuranttia

IFLA-konferenssien otsikoissa sana ”future” on vähintään yhtä yleinen kuin sana ”library”. Kirjastot etsivät ja luovat tulevaisuuttaan. Eteläkorealaisten mukaan ne ovat jopa ”tietämysyhteiskunnan dynaaminen koneisto”. Tulevaisuusskenaarioita rakenneltaessa ja heikkoja signaaleja haisteltaessa on syytä toivoa, että ennustajina pystymme Rodzjankon lailla tarkastelemaan ”kaikkia olosuhteita, niin kuin ne kehittyvät”. Viimeisen tsaarin elämänasenne on tietenkin ymmärrettävä: muuttumattomuuden ja staattisuuden manttraa on helppo hokea. Tosiasiat on kuitenkin ennen pitkää kohdattava: tsaariparka ja tämän perhekin joutuivat teloitusparran eteen. Tiedonsoologit pitävät faktan tunnusmerkkinä sitä, ettei se katoa silmät sulkemalla.

Historiaa tutkimalla voimme oppia paljon tulevaisuudesta. Toisaalta kuuluisat pieleen menneet ennustukset osoittavat sen, ettei menneisyyden projisointi tulevaisuuteen aina toimi. ”Koko maailmassa on markkinoita noin viidelle tietokoneelle”, sanoi Thomas Watson vanhempi, IBM:n perustaja, vuonna 1943. Britannian postilaitoksen pääinsinööri Sir William Preece arvioi vuonna 1878, ettei puhelimelle ole tarvetta, sillä USA:sta poiketen ”meillä riittää viestipoikia”. Bill Gates ennusti vuonna 2004, että roskapostiongelma ratkaistaan parissa vuodessa.

Tulevaisuuden ennustaminen on hankalaa yhtä lailla asiantuntijoille kuin visionääriydestään kuululle yritysjohtajillekin. Tulevaisuudentutkijoiden teknologiaa koskevista ennustuksista to-

teutuu noin kymmenen prosenttia. Melkoista harha-ammuntaa!

E-kirjavallankumous?

Vähittäisen evoluution lisäksi tapahtuu toisinaan myös revoluutioita: henkisiä ja teknologisia paradigmanmuutoksia, joita on etukäteen vaikea tai jopa mahdoton ennakoita. Vanha teknologia tai palveluratkaisu kuolee, kun syntyy tehokkaampi, käyttäjien odotuksia entistä paremmin tyydyttävä tai peräti uusia tarpeita luova innovaatio. Tekstinkäsittely syrjäytti kirjoituskoneet, höyrylaiva purjealukset, digitaalinen valokuvaus analogisen, henkilökohtainen tietokone tyhmit päätteet...

E-kirjan ja painetun kirjan välillä käydään kirjastokeskustelussa toisinaan kaksintaistelua, toisinaan taas eletään rauhanomaisessa rinnakkainelossa – kuin YYA-kumppanukset konsanaan. Jonkinlainen kylmä sota ja kilpavarustelukierre kuitenkin on käynnissä: jos mediaan on uskosta, uusia mullistavia e-kirja-laitteita ja -palveluja tulee markkinoille lähes viikoittain. Kirjastoalalla pysytellään liittoutumattomina ja vakuutellaan uskoa painetun kirjan katoamattomuuteen. Merkitsisikö e-kirjainnostus moraalista maanpetturuutta?

Tulevaisuudentutkija David Freyn mukaan e-kirjan lukulaitteet arkipäiväistyvät kuudessa vuodessa ja ne tulevat vuonna 2015 maksamaan noin 20 dollaria. Jos kirjatiedostot ovat halvempia kuin lukulaitteet, kirjastot ilmeisesti alkavat lainata laitteita yhtä lailla kuin antaa tiedostoja ladattavaksikin.

Frey'n ennustus tulevasta e-kirjavallankumouksesta vaikuttaa uskottavalta, kun tarkastellaan laajempia ja jo nähtävissä olevia mediaympäristön muutostrendejä. Musiikin, elokuvan ja rahan digitalisoituminen on aiheuttanut ja aiheuttamassa muutoksia esimerkiksi levykauppa-, televisio- ja pankkitoimintaan. Latauspohjaisten verkkopalvelujen kehittyminen vähentää lähivuosina entisestään fyysisten Blu-ray-, DVD- ja CD-levyjen myyntiä, vuokrausta sekä lainausta. Kirjan digitalisoituminen ei voi olla vaikuttamatta etenkään kirjakauppojen ja kirjastojen toimintamahdollisuuksiin ja -edellytyksiin.

Muutoksia käytännössä ja prioriteeteissa

E-kirjavallankumous vaikuttaa eittämättä kirjastoalan sisäisiin prioriteetteihin. Googlen teoshaku mahdollistaa jo tällä hetkellä kokotekstitihaut massadigitoituun kirjamuotoiseen aineistoon. Monografiatekstiin kohdistuvat tiedonhaurikastavat käyttäjien mahdollisuudet: paraskaan inhimillinen sisällönkuvailija ei saa asiansanoituksen avulla vangittua kuin osan kirjamuotoisten dokumenttien sisällöllisestä rikkaudesta. Ihmisen tekemää sisällönkuvailua tarvitaan myös vastaisuudessa – indeksointirobotit eivät kykene hahmottamaan esimerkiksi dokumenttien intellek-

Onnistuuko kirjastoilta loikka tulevaisuuteen? Kuva Pärnun kaupunginkirjaston ulkoseinästä ja sitä koristaneesta mainoksesta. Kuvaaja: Päivikki Karhula

Sukupuutto?

Vaikka futuristit toisinaan povaavat kirjastojen sukupuuttoon kuolemista digitalisoitumisen myötä, en osaa olla huolissani. Tieteelliset kirjastot ovat edelleen tarpeellinen linkki e-aineistojen kaupallisten tarjoajien ja käyttäjäyhteisön välillä: kirjastot ovat osoittaneet tehokkuutensa aineiston keskitettyinä hankkijoina ja käyttöön välittäjinä.

Kirjastoalan asiantuntemusta tullaan tarvitsemaan myös, kun vastaisuudessa rakennetaan kollaboratorioiksi kutsuttuja uudenlaisia tiedonhankinnan ja tiedon muodostuksen ympäristöjä. Kollaboratoriot ovat ”tutkimuskeskuksia ilman seinää”, kuten termin keksijä William Wulf sanoi jo vuonna 1993. Kollaboratoriot mahdollistavat entistä jouhevamman tieteenalakohtaisen ja tiedenvälisen yhteistyön. Tavoitteena on, että tutkimusinstrumentit, tutkimusdata ja lähdekirjallisuus muodostavat mahdollisimman saumattoman jatkumon. Uusien tiedon aihoiden kehityksen on oltava vapaata ja vaivatonta.

tuaalista tai oppihistoriallista kontekstia – mutta sisällönkuvailun rooli tulee e-kirja-aikakaudella varmasti muuttumaan.

Jos informaatio saapuu sormenpäihin ja kirjastonkäyttäjä saa e-kirjan käyttöönsä yhdellä klikkauksella, kaukopalvelu ja perinteinen lainaus toiminta vähenevät vastaisuudessa rankasti. Toisaalta on kuitenkin vaikea uskoa, että digitoinnin kate muodostuisi täydelliseksi lähivuosisikymmeninä. Kirjastojen on edelleen pidettävä huolta paperiperinnöstään ja välitettävä sitä tarvitsijoille. Vaikka lainaus väheneekin, neuvontaa ja opastusta tarvitaan aina.

Informaatiolukutaidosta digitaaliseen kartografiaan

Neuvonnan ja opastuksen vaativin muoto on nykyisin informaatiolukutaidon opetus, jonka kohderyhmä tieteellisissä kirjastoissa ovat erityisesti opiskelijat. Kasvatuskeskustelija Marc Pretsky on keksinyt ilmaisun ”diginatiivi” (digital native), jolla hän puhuu digitaaliseen maailmaan jo

syntyessään sosiaalistuneesta sukupolvesta, joka on puuhaillut tietokoneilla koko ikänsä. Digitaalitatiiville bitit ovat äidinkieli, kun taas tietokoneisiin myöhemmässä ikävaiheessa tutustuneet ovat joutuneet opettelemaan vieraan kielen, jota he puhuvat loppuikänsä aksentilla.

Mitä opetettavaa meillä maahanmuuttajilla on digitaalisessa kotimaastossa operoiville mediavirtuoseille? Meidän jäykät aivosolumme ja kömpelöt sormemme eivät kykene edes yhtäaikaiseen mesettämiseen, wowittamiseen ja saksan epäsäännöllisten verbien opiskeluun.

Nuorten mediankäyttöä tarkastelevat tutkimukset ja selvitykset ovat kaukana pretskyläisestä ideaalista. Teini-ikäisten informaatiomaailma vaikuttaa litteältä: se koostuu vain tutuista ja turvallisista verkkopalveluista. Kärsimättömyys ja pikainformaatio korostuvat, eikä tiedon laatua välitetä pohdita.

Meillä on sittenkin sanoma välitettävänä jälkeemme tuleville. Informaatiolukutaidon opeuksessa on keskityttävä kolmiulotteiseen informaatiotopografiaan: on puhuttava dokumenteista, niiden tuottamistavoista ja tiedon erilaisista konteksteista.

Teknisen hakukikkailun hallinta on helppoa, eikä Boolean lausekkeita enää kukaan oikeasti tarvitse. Rehellistä on myös paljastaa, että referoitukin tieteellinen artikkeli voi olla tavattoman huono.

Paluu yksinkertaisuuteen?

Futurologi Richard Watson ennustaa laatimassaan kronologisessa sukupuuttokaaviossa vuosille 1950–2050, että Elviksen, Berliinin murin ja kommunismin jälkeen kuopataan sähköposti vuonna 2012. Eläkkeelle jääminen käy mahdolltomaksi vuonna 2018 ja kirjastot hylätään yhdessä tekstiin pohjautuvan tiedonhaun kanssa vuonna 2019. Microsoft, Vladimir Putin ja Cher elävät vielä kirjastojen jälkeenkin, mutta lopulta jopa kaikkivoivan Googlen on aika heittää veivinsä vuonna 2050.

Vaikka Watson on toisaalla ennustanut kirjastojen kuolemaa, hänen NowandNext-firman on kuitenkin mukana australialaisten kirjastojen tu-

levaisuusskenaariohankkeessa, joka ulottuu vuodelle 2030. Kiinnostavin Watsonin ja hänen kirjastonhoitajapaneelinsa hahmottamista vaihtoehdoista tulevaisuuksista on nimeltään *Hiljainen kevät*. Kyseessä on vihreä skenaario Rachel Carsonin hengessä: ihmiset huolestuvat kotiplaneetan terveydestä ja kulutusvimman kestättömyydestä. He hakevat yksinkertaisempia ja kestävämpiä paikallisia palveluita ja tuotteita. Tätä skenaariota luonnehtivat mm. vahvat perhesiteet ja vapaan julkisen tilan arvostus: ”Sammutetaan turhat koneet. Eletään vähemmällä ja kierrätetään.”

Hiljaisen kevään aikana netin käyttö vähenee. Teknologian arvostus laskee eikä digitaalisuus ole muodissa; analogisten ratkaisujen arvo lisääntyy. Tämä mahdollistaa myös fyysisen kirjan ja kirjastojen suosion kasvun. Vuoden 2026 bestseller on ”Books and other Things that are Supposed to be Dead”.

Kirjaston tila tulevaisuudessa

Hiljaisen kevään toteutumisen todennäköisyydestä voidaan olla montaa mieltä. Kirjastotilan eräs funktio on kuitenkin toimia vastapainona verkon aineettomuudelle. Fyysisyyden paluu tulee olemaan lähivuosien trendi. Haluamme tavata toisiamme kasvokkaisesti; Facebook-ystävät, virtuaalimaailmojen avatarit ja videoneuvottelut eivät riitä. Tarvitsemme kehollisia elämyksiä ja mahdollisuuksia tehdä konkreettisia asioita. Tahdomme kosketella toisiamme – ilman datahansikkaita ja muita kehonjatkeita.

Tuu-tikki sanoo talviunesta vahingossa heränneellä Muumipeikolle: ”Kaikki on hyvin epävarmaa, ja juuri se tekee minut levolliseksi.” Tulevaisuudenpelko on hedelmätöntä, eivätkä sivistys ja teknologia ole toistensa vastakohtia. Levollinen valppaus on suositeltava elämänsäsenne paitsi tsaareille, myös kirjastonhoitajille.

Tietoa kirjoittajasta:

Kimmo Tuominen, YT, palvelujohtaja
Eduskunnan kirjasto
email. kimmo.tuominen@eduskunta.fi